

“Yabancılarla iki milyon liralık eski eser sattım,,

■ Edirne'de gümrükçüler tabanca mermisi var mı diye kadın işçinin olur olmadık yerlerini arar da, 300 yıllık nefis bir İsfahan seccadesinin «küçük halı» faturası ile yurt dışına çıkarılmasına kimse aldırılmaz. Türk müzelerinin bir lira vermediği eski eserlere ise, dış müzeler binlerce lira sağlar...

TÜRKİYE'NİN arkeolojik ve diğer tarihi eserlerinin gizlice yapılan kazı, arama veya bunları evvelce herhangi bir şekilde elde etmiş olanlardan satın alma suretile yurt dışına kaçırıldığı gerçeğinin yanı sıra, bu işin nedenleri ile nasıl yapıldığı gerçeğinin de doğru ve tamamen objektif olarak bilinmesi gerekir.

Gerek, HİTİT — FRİG — ESKİ YUNAN — LİDYA — ROMA — BİZANS — SELÇUK ve OSMANLI tarihlerine olan derin vukufum, gerekse tarihi ve arkeolojik eser arayıp çıkararak yurt içinde ve dışında satmaktan bugüne kadar iki milyon liraya yakın kazanç sağlamış bir kimse olarak, hasında bu konuda bol keseden yazanları ve kamu oyunu biraz aydınlatmak zarureti duymuş bulunmaktayım.

Her şeyden önce devletin gizli tarihi ve arkeolojik eser arama ve satmama nedenlerinin bilinmesi gerekmektedir.

1 Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı ile mahalli Belediyelere bağlı resmi müzeler dışında herhangi bir özel müze veya arkeolojik eser koleksiyonu yapan şahıs yoktur. Oysa, Amerika ve Avrupada birçok devlet müzeleri ile boy ölçüşecek özel müze ve şahıs koleksiyonu mevcuttur. Bu teşebbüs veya şahıslar sadece Türkiye'nin değil, dünyanın her tarafından, büyük meblağlar ödeyerek arkeolojik ve tarihi eserler toplamaktadırlar. Şahsen ben bunların çoğuna bizim müzelerimizin yüzde birini dahi ödeyemeyecekleri, hattâ ödemek lüzumunu hissetmiyecekleri bedeller karşılığında yüzlerce eser satmış bulunmaktayım. Neden Devlet Müzelerine değil de onlara satırım. Meselâ: Kuş Adası açıklarında denizin 55 metre derinliğinde yatan bir MİLETOS veya SAMOS kalyonundan 80 santim boyunda mermer bir ARTEMİS POLİMASTROS heykelciğini çıkardığımı farzedin. Bugün İzmir Müzesinde teşhir edilen 'en az 15 Artemis heykeli vardır. Geçen sene Tire Müzesinde boyları 2 metre ile 30 santim arasında değişen 17 Artemis heykeli saymıştım. İstanbul Arkeoloji Müzesi ile diğer müzelerde gerek teşhir edilenler gerekse yer yokluğundan depolarda muhafaza edilenlerin ise cem'an 60-70 tane olduğuna bahse gireirim. Ölüm bahasına çıkardığım heykeli müze idarelerinin satın almaya zaten hevesleri yoktur. Ancak, aldıklarını farzetsek bile heykelin temizlenme masraflarının hesaplanmasından sonra ödeyecekleri para yüz lirayı bile bulmaz. Amma, diğer taraftan, mezkûr heykele bir Alman sanayicisinin 4000 markı (12.000 lirayı) rahatça sayacağından haberinizi olduğunu pek sanmam.

2 1965 Eylülünde SİDE'nin 2 Gomisina güney doğusunda 30 metre denizin dibinde yatan bir tekneden çıkardığım öteleri arasında MİLAETAN Önce IV. asra ait 2 adet gümüş Yunan tetradrahmisini Amerikalı bir antikacıya dört yüz dolara satmıştım. 1965 Kasımında Boston'daki bir müzayedede paralardan sadece bir tanesinin 16.000 dolara W. BURRUS üzerinde kaldığını Boston Nümizmatik Cemiyetinin Aralık aylık dergisinde okuduğum zaman adeta ağılamaklı olmuştum. Şimdi sorarım, bu eski Yunan parasının aynıını İstanbul Arkeoloji Müzesine getirsem ve 16.000 dolar muadili 160.000 lira istesen ne derler? Beni delinin biri diye bağlayacaklarına yemin dahi edebilirim.

3 Keza, 2 sene evvel FOKAIA (FOÇA) da iki köylüden 300 liraya satın alıp Fransa'da 15.000 liraya satmışım MİLTİADES büstüne müze idaresinin takdir edeceği kıymet olsa olsa 1000 lira olur ki bana verilecek para 400 lirayı geçmiyecektir.

4 Bugün, Salihli yakınlarındaki SART harabelerinde veya elvarında ayakbağının burnu ile toprağı şöyle bir eçeseleniz en az 4 veya 5 adet gümüş Lidya parası bulursunuz. Müze idarelerimizin başlarını bile çevirmeyecekleri bu paraları getirin baha; tanesini 50 liradan almazsam adam değilim. Zira almak için tanesine 100 Mark (300) ödeyecek müşterilerin yolunu gözlemektedirler.

5 Maraşta satın aldığım bir Selçuk kalkanı bugün LİCHTENSTEIN prensinin muhteşem satsunun Şimal salonundaki şöminenin üstünde asılıdır. Prensın alması 1200 liraya aldığım kalkan için 1300 Sterlingi Londra'da bana ilk talebinde bastırmıştı. Askerî Müzede en az 200 adet benzeri bulunan bu kalkan için Müzelerimizin 1300 Sterling karşılığı 35.000 lira yerine ne vereceklerini pek merak ederim.

6 Antikacıların vitrinlerinde yüzlerce gözyaşı şişesi, pismiş kilden Aladdin lâmbaları sebilhane bardakları gibi durur kimse aldırılmaz, müzeye götürsen satmaya siz vallahi kovalarlar da, satmışınız furistin yurt dışına çıkarken vey namusuz tarihî eser kaçırıyorsunuz diye yakasına yapışırılar. Oysa, bilhassa Skandinav memleketlerinde gayet revaçta olup 25-30 tanesinin satışından temin oluncak kârla insan İsveç'te onbeş gün prensler gibi bir tatil dahi geçirebilir.

7 1966 Ağustosunda Kefken açıklarında yaptığım bir dalışta parçalanmış bir Bizans kalyonundan çıkardığım TEOFILOS, MİSEL I, ve İren'e ait 14 parça altın sikke bugün Fransa'da Charles Dumier'in koleksiyonuna 26.000 Türk lirası karşılığında girmiştir. Şayet ilgilileri haberdar etmek enayiliğinde bulunsaydım, 1930'da Büyükdada Komiser Rıza'nın babası gibi hava alardım.

Gazetelerde sık sık bahsedilen büyük soygunun profesyonelce tarafı bu. Bir de bu işin yarı profesyonel tarafı vardır. Gerek müzelerimizde gerekse tarihî harabelerde hem yeterli kadar bekel yoktur, hem de olanlar etin kilosunun 16 lira olduğu bir zamanda 300 lira aylık alırlar. Müzelerimiz lebalile arkeolojik eserle doludur, ayrıca yer yokluğundan bir kısım eşya da depo, mahnzen ve bodrumlarda karmakarışık yığılmış durmaktadır. Ayrıca 10-15 senedir tadat bile yapılmamıştır.

Şahsen ben, ikiyüç metre boyundaki mermer bir HERAKLES heykelini hem sezdirmeden, hem de mevcut imkânlarımla HALIKARNASSOS'un (Bodrum) açıklarında Tullî 27 derece ? dakika ? saniye, arzı 38 derece ? dakika ? saniye olan noktada, denizin 34 metre dibinden nasıl çıkaracağımı düşünüp durmaktayım. Fiatın BRİTISH MUSEUM'ca 25.000 sterlin (650.000 lira) olacağına eminim. Sorun bakalım, Arkeoloji Müzesi idarecilerinin bu parayı vermeye bütçeleri veya harcama yetkileri müsait mi? 1967 yılı Türkiye'sinde hâlâ, nur içinde yatın rahmetli Osman Hamdi Beyin kaleme aldığı 19'uncu asır asar-ı atika nizamnamesi mer'ul.

Fakat bunların yanı sıra, benim dahi yitirimi sızlatan bazı tarihî eserlerin Türkiye dışında muhtelif şahıs veya müze elinde bulunduğu da bir gerçektir. Bu eserlerin kaçırılma imkânları da 200-250 lira aylıkla Hade-me-i Hayratı çalıştırmaktan doğmaktadır.

Edirne'deki gümrükçü, yurda gelen bir Türk işçinin eşyasını acaba fazladan iki naylon gömlek veya bir elektrikli traş makinası bulabilirim miyim diye didik didik eder, tabanca mermisi var mı düşüncesiyle kadın işçinin olur olmadık yerini kuralar da, Üsküdar'da Rum Mehmet Paşa Caminden kalk gidelim olmuş en az 300 senelik nefis bir İsfahan seccadesinin, «İsparta birinci kalite küçük halı» faturası ile yurt dışına fıstıklı makam çıktığının farkına bile varmaz.

Dr. C. SEZEN — İstanbul